DET FINSKE SOCIALDEMOKRATIS SPLITTELSE OG DEN POLITISKE BETYDNING HERAF

ADOLPH RASTÉN

Vanskelighederne ved regeringsdannelsen i Finland efter rigsdagsvalget den 4.–5. februar i år er betegnende for hovedskavanken i finsk politik i dag. Det er splittelsen inden for det finske venstre og da frem for alt inden for socialdemokratiet, som indtil midten af april hindrede dannelsen af en flertalsregering eller i det mindste en regering med solid støtte i parlamentet. Det er i det hele taget splittelsen inden for det finske venstre, som gennem længere tid har lagt sig på tværs af en fornuftig parlamentarisk arbejdsbasis i Rigsdagen. Men splittelsen i det finske socialdemokrati (og inden for landets faglige bevægelse) står selvsagt i forbindelse med Finlands udenrigspolitiske problemstilling, og den situation i både positiv og negativ henseende, som kom til udtryk ved rigsdagsvalget i februar, må vurderes som indrepolitisk følgevirkning af præsident Kekkonens møde med Nikita Khrustjev i Novosibirsk i slutningen af november i fjor.

PROBLEMET TANNER

Næppe noget andet vesteuropæisk land er i sin politiske hverdag præget af så mærkbare kædeinfiltrationer mellem de interne og de ydre omstændigheder og elementer som Finland. De er mærkbare praktisk talt overalt uden altid at være udtalte. Den politiske situation må i Finland som regel aflæses mellem linjerne i politikernes udtalelser og avisernes lederartikler. Det politiske sprog i Finland har sin egen tone, som direkte udspringer af landets placering i glashuset på korsvejen mellem øst og vest, en placering, som er fremgået ekstra eftertrykkeligt efter Sovjetunionens magtpolitiske og psykologiske fremstød mod de nordiske lande i løbet af efteråret 1961.

Men rytmen i finsk politik er også præget af fortidens voldsomme kampe mellem »de røde« og »de hvide« (eller måske snarere »de sorte«), som beherskede landet under borgerkrigens periode og i Lappo-bevægelsens tid. De såkaldte »30'ernes mænd«, det vil sige de personligheder, som var de toneangivende i samfundslivet, dengang arbejderbevægelserne forfulgtes og kommunistpartiet var forbudt, er ikke allesammen mortificeret i nutidens politiske liv, selv om den store situationsforandring efter den

finsk-russiske våbenstilstand i 1944 meget væsentligt har indsnævret den basis, fra hvilken de i dag kan påvirke den politiske udvikling.

Undertegnelsen af våbenstilstanden i september 1944 medførte en gennemgribende omkalfatring af Finlands indrepolitiske konstellationer. Våbenstilstanden var landets nye politiske grundlov, som stillede partier, politikere og samfundsgrupper over for at måtte indrette deres tilværelse efter den udenrigspolitiske nødvendighed. Konservatismen – eller reaktionen – i Finland var i 20'erne og 30'erne meget stærkere, end det fremgik af det konservative parti, Samlingspartiets, stemmetal og rigsdagsrepræsentationen. Den støttedes socialt og følelsesmæssigt af praktisk talt hele den borgerlige samfundsklasse med akademikerne som en slags avantgarde og var, trods sprogstriden, ikke mindst fremherskende inden for den svensksprogede befolkningsgruppe, hvor man i dag ejendommeligt nok kan finde nogle af de mest sejglivede levninger fra 30'ernes reaktionære indstilling.

Ved våbenstilstanden i 1944 blev reaktionen så at sige forbudt ved lov. Samlingspartiet mistede sin politiske legitimation som medbærer af ethvert regeringsansvar, efter at det i 20'erne og 30'erne og specielt under Finlands krigskoalition med Tyskland fra 1941 til 44 i så overvejende grad havde præget den politiske og åndelige udvikling. Det var frem for alt konservative politikere, som sad på anklagebænken under den såkaldte krigsansvarsproces i Helsingfors i 1946. Samlingspartiet stempledes som helt igennem kompromitteret og forsvandt fra aktiv politisk handlings gode selskab, selv om det ikke blev forbudt som parti. Kompromitteret og desuden forbudt var den nationalistisk-reaktionære IKL-bevægelse, »Fosterlandsrörelsen«, som havde udviklet sig til et fascistisk parti og nu forsvandt fra overfladen.

Chauvinist-bevægelserne gled ud i kulisserne til højre ved våbenstilstanden i 1944, og fra modsatte yderfront kom kommunistpartiet, som havde været forbudt siden 1930, nu tilbage på skuepladsen i form af »det folkedemokratiske forbund«. Det manifesterede ved det første efterkrigsvalg i 1945 en uventet styrke og erobrede 49 af rigsdagens 200 pladser – størsteparten af dem fra socialdemokraterne, som af sine 85 mandater ved det sidste førkrigs-valg i 1939 måtte afgive 35 til den nyopdukkede konkurrent på venstrefronten.

Også socialdemokratiets topledelse betragtedes som kompromitteret af Finlands politik under krigsalliancen med Tyskland. Som socialdemokraternes syndebuk for krigen og nederlaget sad partiformanden Väinö Tanner sammen med den tidligere præsident Ryti, udenrigsminister Linkomies og endnu en række personligheder på anklagebænken under krigsansvars-processen. Tanner idømtes 6½ års fængsel. Og havde han efter afsoningen af sin straf draget den konsekvens at trække sig tilbage fra politisk aktivitet, ville det finske socialdemokrati – og finsk politik i det hele

taget – i dag have været forskånet for et af de problemer, som er blevet en væsentlig årsag til splittelsen af landets politiske og faglige arbejderbevægelse.

Men Tanner trak sig ikke ud af finsk politik efter sin løsladelse fra fængslet. Tværtimod gik han med fornyet energi ind i det politiske arbejde og lod sig genopstille til posten som partiformand og blev valgt på ny under voldsom modstand fra partiets venstresocialister og centrum-elementer.

Med Väinö Tanners genindtræden i hvervet som partileder øgedes den interne uro og kamp, som allerede havde aftegnet sig i de sidste krigsår, og som ved rigsdagsvalget i februar i år har nået splittelsens hidtil dybeste punkt.

I den sidste del af krigens periode var det kommet til oprettelsen af en socialdemokratisk oppositionsgruppe, som bekæmpede landets officielle politik og arbejdede for Finlands udtræden af Tysklands-alliancen. Senere manifesterede denne opposition sig under betegnelsen »Sekslingerne« efter antallet af de politikere, som var gået til modstand mod regeringens linje i almindelighed og socialdemokratiets i særdeleshed. Men et åbent brud mellem den socialdemokratiske partiledelse og den venstresocialistiske opposition kom først senere.

DEN TUNGE VÅBENSTILSTAND

Ved krigens afslutning fremstod J. K. Paasikivi som den personlighed, der ansås for at være bedst egnet til at forene de politiske kræfter i en national samlingsregering. På dette tidspunkt var det endnu en udenrigspolitisk nødvendighed at have folkedemokraterne med i regeringen, og i to perioder var Paasikivi statsminister for en koalition bestående af samtlige partier med undtagelse af Samlingspartiet. Efter Paasikivis valg til Finlands præsident fortsatte regerings-samarbejdet mellem folkedemokraterne endnu to år, men efter rigsdagsvalget i 1948, som bragte kommunistpartiet en stor tilbagegang, gled folkedemokraterne ud af regeringen. Det var ikke længere muligt at få hverken socialdemokraterne eller de borgerlige partier til at acceptere Hertta Kuusinens folkedemokrater som regeringspartner, og forlydender om kommunistiske kupplaner i forbindelse med undertegnelsen af den finsk-russiske »samarbejds-, venskabs- og bistandspagt« i foråret 1948 samt frygten for en tjekoslovakisk udvikling i Finland fremkaldte det dybtgående skisma mellem folkedemokraterne på den ene side og alle de øvrige partier på den anden side, som fra da af har præget situationen.

Det var tunge våbenstilstands- og fredsvilkår, Finland måtte under-

tegne. Finnerne mistede omkring 10 pct. af deres landområde, og 450.000 mennesker brød op fra de tabte østlige provinser og drog på folkevandring til det indre af landet. Denne ny-kolonisering af en så stor del af det finske folk er en af de mest bemærkelsesværdige materielle og sociale præstationer i Finlands historie og krævede en kolossal anspændelse hos alle. En anden gennemgribende følge af våbenstilstands- og fredsbetingelserne var oprettelsen af nye industrier, som måtte skabes for at Finland kunne betale sine skadeserstatninger til Sovjetunionen. Skadeserstatningerne bestod af trævarer og skibe og maskiner. Nye fabrikker opstod rundt om i landet med det ene formål at fremstille de produkter, som finnerne skulle levere i erstatninger til Moskva. Dette indebar selvsagt en ændring af landets økonomiske struktur, og det er klart, at strukturforandringen og retningsændringen i landets udenrigshandel måtte fremkalde visse bekymringer for udviklingen. Her forelå en indlysende risiko for, at Finland ville komme i større økonomisk afhængighed af Sovjetunionen. Hvad skulle man stille op med de nye fabrikker og skibsværfter og stålværker, når skadeserstatningerne til Sovjetunionen var betalt? Efter betydelige startvanskeligheder har de stigende konjunkturer i Finlands næringsliv og handelsaftalerne med udlandet hidtil været i stand til nogenlunde at løse disse problemer. Den finske samhandel med landets store østlige nabo er fra mindre end 1 pct. før krigen steget til omkring 30 pct. i 1957, men er senere gået tilbage og androg i 1960 knap 20 pct. Der er med andre ord sket en handelsmæssig udjævning i vestlig retning, og Finlands største handelspartner er da også fremdeles England, som tegner sig for godt to femtedele af den finske træ- og papireksport.

Finlands handel med EFTA-landene var ved årsskiftet 1960–61 næsten dobbelt så stor som dets handel med Sovjetunionen, men inden for den finsk-russiske 5-års rammeaftale, som gælder for 1961–65, skete der for årsperioden 1962 en forøgelse på 25 pct., og specielt for den finske metalindustri er de russiske ordreplaceringer af afgørende betydning. Selv om den finske udenrigshandel med Sovjetunionen modsvares af stigning i handelssamkvemmet med de vestlige lande, indebærer mestbegunstigelsen en række særskilte finske forpligtelser over for den østlige partner, ligesom man i det hele taget må vurdere den finsk-russiske handel ud fra de bestemte forudsætninger, som skabtes i 1944 – og som i hvert fald ved en bestemt lejlighed, under den finske regeringskrise i efteråret 1958, kom til at spille en politisk rolle i forholdet mellem de to lande. Det var, da Moskva dels ved diplomatiske, dels ved handelspolitiske midler fremkaldte socialdemokraten Fagerholms tilbagetræden som statsminister til fordel for dannelsen af Sukselainens étparti-regering.

Men her har vi foregrebet begivenhedernes gang og genoptager kro-

nologien fra 1948 – det år, da krigens følger for anden gang stillede Finland over for en tung udenrigspolitisk nødvendighed i form af den finsk-russiske samarbejds-, venskabs- og bistandspagt.

Det er denne pagt, som forpligter Finland til i givet fald at komme Sovjetunionen til undsætning mod angrebstrusler fra Tyskland og de med dette allierede lande, en pagt, hvis betydning som politisk og psykologisk pressionsmiddel over for hele Norden fik sin demonstrative fremhævelse gennem Sovjet-noten til Finland og noterne til de skandinaviske lande i efteråret 1961.

PAASIKIVI-KEKKONEN-LINJEN

Ingen anden end Paasikivi kunne i 1948 have gennemført de finske partiers godkendelse af bistandspagten, og ingen anden end præsident Urho Kekkonen kunne i 1961 have afværget, at bistandspagtens formelle vilkår var kommet til anvendelse over for Finland. Der er en meget betydelig forskel i disse to mænds personligheder og politiske ambitioner, men der er samtidig den grundlæggende lighed mellem dem, at de begge henholdsvis var og er ubrydelige forkæmpere for den særskilte form for Finlands udenrigs- og neutralitetspolitik, som skabtes af nederlaget i 1944. Paasikivi var den, som måske kom lettest til sin overbevisning og havde vanskeligst ved at få sine landsmænd til at respektere våbenstilstandens politiske nødvendighed, medens Kekkonens baggrund oprindeligt var forbundet med den finsk-nationalistiske bevægelse, men senere – og første gang i al åbenhed under krigen i 1943 – gennemgik en radikal ændring.

Den gamle Ruslands-kender Paasikivi stod over for en meget betydelig psykologisk modstand, da han som statsminister og senere præsident havde til opgave at forklare den finske befolkning nødvendigheden af den både inden- og udenrigspolitiske kursændring. Der var unægtelig mange finner, som i 1944 og årene umiddelbart derefter sammenlignede Paasikivi med Bobrikov, den russiske generalguvernør i Zartiden ved århundredskiftet. Han måtte uafladeligt kæmpe for at fremtvinge en politisk omtænkning hos sine landsmænd, en ændring af den nationale og nationalistiske mentalitet, og han kæmpede under voldsom modstand fra »ægtfinnerne«, fra officers- og underofficerskorpset, fra de forskellige fædrelandsforbund og størsteparten af den borgerlige overklasse.

Men han havde også tilhængere i denne åndelige og politiske fornyelsesproces – de befandt sig på venstrefløjen i det socialdemokratiske parti og blandt en del intellektuelle i de finske og finlands-svenske hovedstadskredse samt hos det finske Fremskridtsparti. Allervigtigst for Finlands mentalitetsfornyelse var det dog, at netop en mand som Kekkonen stod i

spidsen for agrarpartiet og blev den ledende politiker for den retning, som allerede i 40'erne havde været modstander af den finske alliance med Hitlers Tyskland.

Man skal ikke glemme, at alliancen med Hitler efter vinterkrigens nederlag medførte og umiddelbart måtte medføre en kraftig stimulering af alle nationalistiske strømninger, og at disse strømninger ved nederlaget i 1944 havde forenet sig i en antirussisk og antikommunistisk mur, og at det i vide finske befolkningskredse blev betragtet som en slags forræderi at samarbejde og endda føre forståelsespolitik med Sovjetunionen. Det var en enorm opgave at ændre denne mentalitet. Det var et statsmands-arbejde at få finnerne til at forstå, at der med krigens afslutning og nazismens totale militære nederlag var opstået en fuldkommen ny situation for Finland, en situation, som ikke nødvendigvis krævede, at man pludselig skulle elske russerne, men som i hvert fald forlangte, at man satte sig ned og tænkte sig om og gjorde op om det ubetinget nødvendige i at forstå de nye realiteter.

Næst efter våbenstilstandens og fredsaftalens tyngende vilkår var bistandspagten i 1948 en del af denne nye nødvendighed. På den ene side er Finlands militære styrker begrænset til godt 40.000 mand i henhold til fredsaftalen af 1947 – på den anden side skal Finland ifølge bistandspagten være med til – vel at mærke inden for sit eget territorium – at forsvare Sovjetunionen, dersom det skulle komme til et angreb på Rusland.

Det var bistandspagtens artikel to – fortolknings-paragraffen –, som fremkaldte ængstelse og frygt, da Sovjetunionen i oktober i fjor pludselig gjorde 1948-pagten aktuel, thi denne paragraf siger, at der i tilfælde af angrebstrussel skal optages konsultationer mellem Finland og Sovjetunionen om fælles militære foranstaltninger imod den formentlige angriber.

Allerede i 1948 havde finnerne givet pagten den fortolkning, at konstateringen af en foreliggende angrebstrussel selvsagt måtte foregå i fællesskab mellem pagtens to partnere, og at en ensidig sovjetrussisk konstatering af en formentlig angrebstrussel ikke var nok til at kunne forpligte Finland til at opfylde kravet om militærpolitiske rådslagninger. Da Moskva i oktober 1961 mente at »konstatere«, at der forelå en angrebstrussel fra Vesttyskland og dettes allierede mod Sovjetunionen via Østersøen, var dette en ensidig konstatering, som Finland ikke kunne tilslutte sig. Heri lå selvsagt også det politiske udspil fra Sovjetunionen over for Finland og indirekte vestmagterne og de nordiske lande, heri lå selve krisemomentet i forholdet mellem Moskva og Finland. Hvis Sovjetunionen ville tvinge den finske regering til at »konstatere« en angrebstrussel, som efter Finlands mening ikke var til stede, så måtte det få dybtgående følger for situationen mellem de to lande, for så var der tale om en åbenlys pressionspolitik over

for et lille naboland, hvis selvstændighed er garanteret i fredstraktaten, og med hvem Moskva så ofte har hævdet at stå i det bedste sameksistens-forhold.

Det viste sig under Kekkonens forhandlinger med Khrustjev i Novosibirsk, at den sovjetiske fremgangsmåde var en elastisk demonstration, som i første omgang havde til hensigt at bringe finnerne i psykologisk alarmtilstand og skabe uro i Norden over Danmarks og Norges NATO-samarbejde med Vesttyskland. Men Sovjetnoten havde – eller fik – også en indrepolitisk virkning i Finland, som greb dybt ind i konstellationen mellem partierne og bidrog til yderligere svækkelse af det finske socialdemokrati. Og til at sikre Kekkonens genvalg som landets præsident og styrkelsen af agrarpartiet.

Paasikivi-Kekkonens specielle neutralitetspolitik over for Sovjetunionen har efter Tanners genvalg til posten som socialdemokratiets partiformand i 1957 været ude for en tvetydig modstand fra partiets højrefløj. Det siges nok i almindelighed, at alle ansvarlige finske politikere og alle partier støtter den af Kekkonen dirigerede finsk-russiske nabopolitik, men dette er en udtalelse med forbehold. Der findes selvsagt kredse, som er mindre positivt indstillet over for Kekkonen som præsident og politiker end andre kredse, og der er personer og grupper, som har sværere ved at affinde sig med de udenrigs- og magtpolitiske realiteter end statsledelsen.

Tanner siger i sine erindringer, at »Sovjetunionen har sluttet fred med Finland, men ikke med mig«, og det sidstnævnte har sin absolutte rigtighed, for ikke alene er det for mændene i Kreml ubegribeligt, at der i Finland kan eksistere andre meninger og følelser end den, som repræsenteres af den officielle politik, men Moskva har også uafbrudt siden 1944 benyttet Tanner og dennes nærmeste partipolitiske meningsfæller som skældsord og skræmmebilleder i polemikken mod de finske anderledestænkende. Samtidig er det psykologisk forståeligt, at en gammel mand som Tanner i sin holdning og politik stadig præges af den efter hans egen mening uretfærdige behandling, som blev ham til del efter krigen, og psykologisk er det også forståeligt, at hans nærmeste medarbejdere sluttede demonstrativt op omkring ham og sammen med ham i deres politik kom til at repræsentere en reaktion mod statsledelsens officielle kurs.

Disse og endnu en række komponenter medførte, at der inden for den socialdemokratiske partiledelse udkrystalliserede sig en slags hård kerne, som udenrigspolitisk indtog en mere og mere anti-sovjetisk holdning og følgelig også indenrigspolitisk blev et stadigt større problem for partiet selv og den finske ledelse. Skismaet blev yderligere skærpet ved Urho Kekkonens politiske taktik over for den socialdemokratiske modstander.

FAGERHOLMKRISEN

En stor del af perioden mellem 1948 og 1957 prægedes af lovende regeringspolitisk samarbejde mellem socialdemokraterne og agrarpartiet, og »den rød-grønne koalition« blev et finsk begreb, som fik en positiv klang og bidrog til løsningen af mangen krisesituation i Helsingfors. Men gradvis forværredes forholdet mellem de to store demokratiske partier, og efter Tanners genopstigen til magt og ære i det finske socialdemokrati blev situationen ufordragelig. Samtidig var Kekkonen i 1956 valgt til Finlands præsident efter Paasikivi og med den moderate socialdemokrat Karl August Fagerholm som modkandidat. Kekkonen valgtes med lige akkurat én stemmes majoritet, og valget sikredes af folkedemokraterne, som ikke kun ved denne, men også tidligere og navnlig senere lejligheder har demonstreret, at de – ligesom Moskva – foretrækker den borgerlige Kekkonen frem for en hvilken som helst socialdemokrat. Omvendt har Kekkonen ikke kunnet undgå beskyldninger og anklager for bevidst og måske i en alt for partipolitisk grad at udnytte vanskelighederne inden for socialdemokratiet til at spille på de i Moskva fremherskende stemninger mod Tanner og bebyrde socialdemokraterne med et odium, som de i hvert fald ikke alle har fortjent.

Tanners genvalg til partiformand i 1957 fremkaldte det længe ventede åbne brud inden for det socialdemokratiske parti. Venstresocialisterne besluttede under ledelse af Aaro Simonen at danne deres eget socialdemokratiske oppositionsparti, og ved rigsdagsvalget i 1958 fik »Simonen-socialisterne« indvalgt tre mand i parlamentet. Det socialdemokratiske moderparti gik tilbage fra 54 til 48 mandater – men nemesis kom først for alvor, da elleve af disse 48 socialdemokratiske rigsdagsmænd, som officielt og højtideligt var valgt på partiets lister, efter valget »hoppede af« og forenede sig med »den socialdemokratiske opposition« under Simonens førerskab. Dette var et slag, som socialdemokratiet hidtil ikke har forvundet, og som også kom til at påvirke og fremskynde den allerede dengang stedfindende splittelse af Finlands faglige arbejderbevægelse.

Rigsdagsvalget i 1958 havde imidlertid også bragt tilbagegang for agrarpartiet, og det blev for tredje gang efter krigen Fagerholms tur til at danne en koalitionsregering, dog selvsagt uden folkedemokraterne, der, skønt de var gået styrket ud af valget og med 50 mandater ikke kun var større end nogensinde efter krigen, men nu også udgjorde rigsdagens største parti, stadig blev betragtet som en quantité négligeable.

Fagerholms koalitionsregering fungerede fra 29. august 1958 til 13. januar 1959. Næsten straks efter dens tiltræden begyndte den indtil da alvorligste krise i forholdet mellem Finland og Sovjetunionen. Der var sket den i russernes øjne utilgivelige ting, at Fagerholm havde optaget det ellers forkætrede konservative Samlingsparti i regeringen. Men der var navn-

lig sket det, at Fagerholm havde været nødsaget til at optage socialdemokratiske ministre, som ikke var udpeget af ham selv, men tilforordnet ham af den socialdemokratiske partiledelse, det vil sige Väinö Tanner og dennes åndelige våbendrager, partisekretæren Väinö Leskinen.

Det mærkedes, at der inden for socialdemokratiets »hårde kerne« skete en tilstramning af den kurs, som var misfornøjet med præsident Kekkonens officielle politik og på forskellig måde udtrykte sin utilfredshed over præsidentens påståede ensidige udenrigspolitik. Samtidig indtraf forskellige andre ting, som gav de finske folkedemokrater og venstresocialisterne argumenter i hænde mod socialdemokratiet. Psykologisk medvirkende til krisestemningen var således offentliggørelsen af en række finske politikeres memoirebøger, hvis samlede tilsynekomst nok mere var en forlagsmæssig tilfældighed, men i Moskvas øjne kom til at fremstå som nye tegn på en stemningsmæssig fravigelse fra den officielle finske neutralitetspolitik.

Fagerholm blev syndebuk for den russiske mistænksomhed, skønt han gjorde, hvad der stod i hans magt for at manifestere sin regerings fastholden ved det gode finsk-russiske naboforhold. Det var således Fagerholm, som greb ind for at standse udbredelsen af den tidligere finske indenrigsminister Yrjö Leinos memoirebog, i hvilken Leino skildrer sit brud med Moskva og det finske kommunistparti (og med hustruen Hertta Kuusinen) og antyder visse kommunistiske planer om en magtovertagelse i forbindelse med den af Stalin begærede bistandspagt i 1948. Leino-bogens samlede oplag blev på Fagerholms initiativ, men uden russisk påtrykning, trukket tilbage fra landets boghandeler, men nogle få eksemplarer af værket eksisterer stadig, og ved et mærkværdigt spil af mere eller mindre arrangerede tilfældigheder blev et kapitel omhandlende 1948-krisen bragt til offentliggørelse i et dansk dagblad umiddelbart før rigsdagsvalget i februar i år.

Moskvas holdning over for Fagerholm-regeringen gav sig udtryk på blandt andet den måde, at den sovjetiske ambassadør i Helsingfors blev hjemkaldt, ligesom man ved manøvrering med den finsk-russiske handelsaftale lod forstå, at visse personer i Fagerholms kabinet var uacceptable, og at forholdet mellem Sovjetunionen og Finland ikke ville blive godt igen, før Helsingfors fik en regering, som var mere efter Kremls smag.

En sådan regering etableredes efter Fagerholms tilbagetræden i januar 1959 under ledelse af agrarpartiets formand Sukselainen, som ved sin udnævnelse betonede, at der var tale om en midlertidig etparti-regering, og at det var hans mål snarest at finde grundlag for en koalitionsregering.

Men dette forehavende lykkedes aldrig, skønt flere forsøg blev gjort i perioden mellem regeringsdannelsen i januar 1959 og indtil krisen omkring den sovjetiske note i oktober 1961 – og muligvis spiller noten fra sovjetisk

side også en rolle som et udtryk for utålmodigheden over den langvarige udeblivelse af en flertalsregering med bred udenrigspolitisk tilslutning blandt de finske partier.

FAGBEVÆGELSENS SPLITTELSE

Efter Fagerholms demission i begyndelsen af 1959 gik der yderligere skred i den socialdemokratiske splittelse, og nu fulgte også den definitive deling inden for den finske arbejderbevægelse. Ved socialdemokratiets påskekongres samme år oprulledes skismaet i hele sin udstrækning. To år tidligere var Tanners genvalg til partiformand foregået med 95 stemmer mod 94 for Fagerholm – sidstnævnte er blevet kaldt den politiker, som altid taber et vigtigt valg med lige akkurat én stemme –, men nu i foråret 1959 sejrede partiets »hårde kerne« med hele 107 stemmer mod 50, hvilket resulterede i, at Fagerholm og partiets gruppeformand i rigsdagen, Gunnar Hendriksson drog den usædvanlige konsekvens at frabede sig valg til partibestyrelsen.

Nu havde man tre grupper inden for det finske socialdemokrati – flertalslinjen omkring Tanner og Leskinen, den moderate fløj omkring Fagerholm og Hendriksson, som dog for partiets skyld besluttede fremdeles at holde deres oppositionspolitik inden for partiets rammer, og Simoneniterne, som åbent havde tilkastet Tanner-ledelsen stridshandsken og med deres 14 mand i rigsdagen dels parlamentarisk støttede Sukselainens etparti-regering og dels i en række socialpolitiske og først og fremmest de udenrigspolitiske spørgsmål stillede sig solidarisk med folkedemokraterne.

Socialdemokratiets påskekongres 1959 brød dæmningerne til den store broderstrid inden for Finlands Faglige Centralorganisation, de samvirkende fagforeninger, der allerede siden 1952 havde været præget af en lignende udvikling som den, der foregik inden for socialdemokratiet. Men i fagbevægelsen var det de venstresocialistiske kræfter, som blev de stærkeste. Venstresocialisterne omkring Skog gennemførte en magtovertagelse inden for ledelsen af hele apparatet. I protest mod den påståede kommunistiske underminering af FFC besluttede organisationens Tanner-socialdemokratiske ledere nu at danne deres egen fagbevægelse under navnet Finlands Landsorganisation, og efter den definitive sprængning i november 1960 udvandrede 84.000 af FFC's i alt 300.000 medlemmer.

På en lang række faglige områder dannedes parallel-organisationer, som ihærdigt søgte at få arbejderne til at udmelde sig af det socialistiske FFC og indmelde sig i det socialdemokratiske LO. Det så en overgang ud til, at sprængningen ville få ødelæggende virkninger for Centralforbundet, men af de 84.000, som udvandrede, er henved 23.000 senere kommet tilbage til FFC, hvis totale medlemstab således har kunnet holdes nede på

omkring 60.000. Den nye Landsorganisations medlemstal var imidlertid ved årsskiftet kun godt 40.000. Virkningen af den faglige sprængning har altså indtil nu været den, at der i dag er færre fagligt organiserede arbejdere i Finland end tidligere. En betydelig del af de arbejdere, som fulgte opfordringen til at udmelde sig af FFC, har foretrukket helt at blive uden for i stedet for at gå ind i den nydannede Landsorganisation. Efter landets struktur og antallet af fagarbejdere skulle FFC og LO tilsammen have henimod en million medlemmer, men den finske fagbevægelse har fra gammel tid haft en anden og svagere karakter end Landsorganisationerne i de øvrige nordiske lande og bærer præg af virkningerne fra de borgerlige partiers voldsomme kamp mod fagbevægelsen i den urolige tid i 20'erne og 30'erne.

Den venstresocialistiske ledelse af FFC frabeder sig energisk de socialdemokratiske påstande om, at organisationen er undermineret af kommunisterne. Som argument anføres det, at af de femten medlemmer, som udgør organisationens øverste ledelse, er kun de tre kommunister, og at der ikke er en eneste kommunist i organisationens interne apparat. Man modsætter sig også at blive politisk identificeret med folkedemokraterne og erklærer, at hele problemet i den finske arbejderbevægelse vil være løst i samme øjeblik, det socialdemokratiske parti skiller sig af med sin nuværende ledelse og vælger andre personer ind i bestyrelsen.

Medens det finske socialdemokrati således er gået fra krise til krise og i dag befinder sig i sin mest prekære situation siden krigens afslutning, har det folkedemokratiske parti så nogenlunde kunnet beholde grebet over sine vælgere.

Efter det store spring fremad i 1945, da partiet erobrede 49 mandater i rigsdagen og kom med ind i regeringen, fulgte en tilbagegang tre år senere som en virkning af den finsk-russiske bistandspagt, men senere rettedes stemmetallet op igen, og det mest bemærkelsesværdige ved valgresultatet i februar i år er nok dette, at folkedemokraterne trods en forenet trommeild fra alle de øvrige partier kun mistede tre mandater og indtager stillingen som Finlands næststørste parti med 47 af rigsdagens 200 pladser. Det var ventet, at folkedemokraterne som følge af den stærkt øgede valgdeltagelse ville gå procentvis tilbage, men frafaldet var kun en enkelt procent, og partiets stemmetal øgedes fra 450.000 til næsten 500.000. Af samtlige partier var det kun socialdemokraterne, som gik tilbage i stemmer.

Hvad er det for politiske og sociale komponenter, som gør folkedemokraterne til et så stort parti, til Finlands største arbejder- og venstreparti? Man bør nok ved en vurdering af det finske kommunistparti være forsigtig med at sammenligne folkedemokraterne med kommunistpartierne i andre vestlige lande. Skal man endelig sammenligne, må det være med kommunistpartiet i Italien.

DEN FINSKE KOMMUNISME

Den finske folkedemokratisme er i udpræget grad en social kommunisme, en politisk reaktion blandt landets fattigste og socialt mest tilbagestående befolkningsgrupper, en slags »ødemarks-kommunisme«, som tiltrækker de hårdt arbejdende og slet lønnede mennesker i de ensomme, nordlige, isolerede provinser, der lever under forhold, som gør dem modtagelige for folkedemokraternes paroler og åbenbaringer. Til ødemarkskommunisterne kommer selvsagt industri-kommunismen i de udviklede, industrialiserede områder omkring Tammerfors og andre store industribyer, den mere ideologisk betonede kommunisme. Folkedemokraternes stærke fremgang efter krigen må også ses på den baggrund, at det kommunistiske parti var forbudt i Finland fra 1930 til 1944. Der er med andre ord også tale om en psykologisk modreaktion, som kommer det folkedemokratiske parti til gode.

Men trods sin betydelige styrke blandt vælgerne og i rigsdagen har det folkedemokratiske parti været ude af det regeringspolitiske spil siden 1948. Ikke desto mindre har det ved forskellige lejligheder kunnet optræde som tungen på vægtskålen, og de skiftende statsministre og koalitionspartier har i den praktiske politik været nødsaget til at tage hensyn til folkedemokraterne som en foreteelse, man nok officielt ignorerede, men i realiteten måtte regne med og give indrømmelser.

Udelukkelsen af folkedemokraterne fra alle regeringer siden 1948 svarer nogenlunde til situationen i Italien, hvor de kristelige demokrater som landets største parti har måttet søge koalitioner med de øvrige centrumpartier eller lejlighedsvis tilmed højrepartier for at undgå samarbejde med kommunisterne. Næst efter splittelsen af det socialdemokratiske parti er det denne indrepolitiske og psykologiske balancegang over for folkedemokraterne, som har kendetegnet de regerings- og koalitionspolitiske vanskeligheder i Finland i de seneste 14 år.

For at kunne motivere udelukkelsen af det kommunistiske parti har alle statsministre været nødsaget til også at holde sig på afstand fra det konservative Samlingsparti. Da man ikke ville skabe flertalsregeringer på basis af samarbejde med folkedemokraterne, måtte man også give afkald på det yderste højre, men samtidig var det klart, at man ikke kunne regere ganske imod folkedemokraterne, og specielt er denne nødvendighed kommet til udtryk under Sukselainens regering i tiden mellem januar 1959 og februar 1962.

Som etparti-regering rådede agrarpartiet kun over 48 af rigsdagens pladser, men med folkedemokraternes 50 (og Simonen-socialisternes tre, senere 14) kunne agrarpartiet manøvrere med en parlamentarisk støtte, som bragte det i en stærkere position over for såvel socialdemokraterne som de borgerlige oppositionspartier. Det var en støtte, Sukselainen og

Kekkonen næppe altid brød sig om, og som de gerne så afløst af en bredere regeringsdannelse – men skismaet over for den ene side Samlingspartiet og folkedemokraterne (udelukkelses-balancen) og den anden side Tanner-socialdemokraterne gjorde enhver løsning umulig. Da Kekkonen efter den sovjetiske note i oktober i fjor besluttede at opløse rigsdagen og udskrive nyvalg, var det formelt for at manifestere en bred tilslutning til regeringens udenrigspolitik, men selvsagt også i forhåbningen om, at agrarpartiet ville gå tilstrækkelig meget frem til at kunne skabe sig større bevægelsesfrihed med henblik på en mere handledygtig regeringskoalition.

Det finske agrarparti er småbøndernes, landsby-almuens parti, og i social henseende henvender partiet sig på mange måder til det samme klientel, som folkedemokraterne har vundet. Det ejendommelige er, at agrarpartiet trods den øgede tilvandring fra landet til byerne i forbindelse med den øgede industrialisering ved det seneste valg kunne notere sin betydeligste fremgang netop i de valgkredse, hvor det først og fremmest havde folkedemokraterne som konkurrent. Partiet hævdede også sin stilling i de mindre byer. Men selvsagt må agrarpartiets gevinst hovedsagelig vurderes på baggrund af præsident Kekkonens eget tilhørsforhold til partiet og den popularitet og respekt, Kekkonen nyder specielt i de brede kredse ude på landet.

Præsidentens nimbus er selvsagt øget af to så vigtige politiske resultater som Finlands optagelse i Nordisk Råd og dets associering med EFTA, resultater, som må tilskrives Kekkonens evne til at forhandle med russerne.

Rigsdagsvalget den 4.–5. februar var jo i det hele taget først og fremmest et Kekkonen-valg. Det var agrarpartiet og de partier, hvis kandidater tydeligst gik ind for Kekkonens udenrigspolitik, som vandt frem ved valget, og der skete det interessante, at typiske højre-reaktionære inden for Samlingspartiet, som heftigst havde modarbejdet Kekkonens kurs, tabte deres rigsdagsmandater, medens andre kandidater, som anbefalede præsidentens politik, blev valgt i stedet. Denne tendens prægede ikke kun valgresultatet for Samlingspartiets vedkommende, men også udfaldet af den personlige stemmeafgivning inden for både det finske folkeparti (tidligere fremskridtspartiet) og delvis også det svenske folkeparti.

KEKKONENS SEJR

Endnu kraftigere end rigsdagsvalget blev præsidentvalget en personlig sejr for præsident Kekkonen. Begge valg udspilledes på baggrund af den ængstelsens stemning, som var opstået i forbindelse med Sovjetunionens note og oprindelige krav om militærpolitiske konsultationer mellem Moskva og Finland.

Blandt de elementer, som udgør forklaringen på Sovjetunionens udspil, indtager dannelsen af den såkaldte Honka-front en fremtrædende

plads. Allerede tidligt på året 1961 begyndte forberedelserne til præsidentvalget, og der indtraf det påfaldende, at socialdemokratiet indgik samarbejde med det konservative Samlingsparti – hvortil senere også det finske og det svenske folkeparti sluttede sig – om opstilling af en fælles kandidat i et forsøg på at vælte præsident Kekkonen.

Til samlingsperson valgte man temmelig overraskende den 67-årige justitskansler Olavi Honka, en partipolitisk neutral embedsmand, som officielt gik ind for bevarelse og fortsættelse af Finlands hidtidige udenrigspolitiske kurs, men bag hvis nominering den socialdemokratiske Tannerledelse utvivlsomt (og til dels åbenlyst) har regnet med en mere vestligt betonet neutralitetspolitik. Nomineringen af Honka skete under modstand fra den moderate gruppe inden for socialdemokratiet, som ville have foretrukket en politisk personlighed med en mere udpræget forpligtelse over for Kekkonenlinjen.

Kekkonen engagerede sig med stor personlig kraft imod »Honka-fronten« og støttedes i denne henseende af folkedemokraterne og – som det skulle vise sig – af Moskva, der i Honka-frontens tilstedeværelse øjnede en »gruppering«, som modarbejdede Finlands neutralitetspolitik og det gode finsk-sovjetiske naboforhold. Sovjet-notens fremkomst evnede mere end alle agrarpartiets og Kekkonens egne forsøg at splitte Honka-fronten.

Som en direkte følge af den finsk-russiske krise besluttede Honka at træde tilbage fra sin kandidatur. Ved at kombinere nyvalget til rigsdagen tidsmæssigt med præsidentvalget havde Kekkonen opnået at tvinge socialdemokraterne til at udpege en anden præsidentkandidat, thi Tannerledelsen var jo nu kommet i den umulige situation at skulle samarbejde med et parti, som det af alle andre grunde end lige netop modstanden mod Kekkonens person måtte stå i opposition til. Dermed splintredes den besynderlige koalition mellem det socialdemokratiske arbejderparti og det finske højre, og samtidig blev koalitionens øvrige partier nødsaget til at gå hver sin vej. De modkandidater, som nu opstilledes til præsidentvalget, havde ikke mindste chance for at true Kekkonens kandidatur. Den ydre situations tyngde og Kekkonens egen taktik samt agrarpartiets betydelige prestigesejr ved rigsdagsvalget stillede næsten på forhånd de 300 medlemmer af valgmandsforsamlingen over for en fuldbyrdet kendsgerning.

Allerede valgmandsvalget i midten af januar havde afsløret, at Simonen-socialisterne – »det socialdemokratiske oppositionsparti« – ikke havde den vælgermæssige styrke bag sig, som de havde hævdet, og rigsdagsvalget blev bekræftelsen på, at Simonen-socialisterne ikke kan regnes for andet end et splittelsesparti. Af de tre mandater, de havde vundet i 1958, beholdt kun to deres pladser i parlamentet, og de elleve, som var gået over fra socialdemokratiet til Simonen-gruppen, forsvandt ganske.

Hvis man kan tale om en finsk arbejderfront – hvilket i betragtning af fjendskabet mellem folkedemokraterne, socialdemokraterne og Simonen-socialisterne er politisk meget vanskeligt –, fik rigsdagsvalget til resultat, at denne front svækkedes gennem tabet af i alt femten mandater, et karakteristisk eksempel på, at splittelse i den politiske arbejderbevægelse er værst for denne selv. Arbejderpartiernes samlede styrke gik tilbage fra 48,5 pct. af stemmerne til 46 pct., og et samlet parlamentarisk flertal på 101 vendte sig til et mindretal på 87 mod før 99 og nu 113 borgerlige mandater.

Kekkonen har indenrigspolitisk opnået, at hans agrarparti ikke længere er afhængig af folkedemokraternes parlamentariske støtte, og at socialdemokraterne er trængt op i en krog, hvorfra de ikke har nogen indflydelse på regeringsdannelsen.

Denne side af situationen fremgår måske tydeligst af en udtalelse, som »Finlands svenske arbejderforbund« – den svensksprogede kredsorganisation inden for Finlands socialdemokrati – udsendte i begyndelsen af april, og i hvilken de finlands-svenske socialdemokrater endnu en gang indstændigt opfordrer partiets forskellige grupperinger til at søge sammen igen.

»Den almene respekt og den store anseelse, socialdemokratiet tidligere nød, er forsvundet« hedder det i erklæringen. »Man betragter ikke mere vort parti som en alvorlig faktor i dagens politik. I spørgsmålet om regeringsdannelsen regner man overhovedet ikke længere med os. Det socialdemokratiske parti er gledet mere og mere til siden. Det er blevet et andet eller tredje rangs parti . . . Socialdemokratiets svækkelse og isolering begynder at få stadigt mere bemærkelsesværdige konsekvenser. Splittelsen har svækket hele vor demokratiske arbejderbevægelse. Det er ikke kun selve partiet, som er delt op i to, dette gælder også fagforenings-bevægelsen, idrætsbevægelsen, ungdomsbevægelsen og kvindebevægelsen. En sådan splittelse har vor arbejderbevægelse aldrig tidligere oplevet. Man har sønderslået det, som det har taget generationer at bygge op . . .«

Dette er usædvanligt åbenhjertige og bitre ord, men, erklæres det videre, »det vil være urigtigt at se bort fra kendsgerningerne i den situation, som nu er opstået. Her står alt for store værdier på spil. Det drejer sig om socialdemokratiets fremtid i vort land, ja, ikke kun socialdemokratiets – vi hævder, at en svag socialdemokratisk arbejderbevægelse indebærer en fare for hele demokratiets fremtid. Dette fremgår allerede nu, idet man er begyndt at manipulere med gældende demokratiske spilleregler i vort samfund . . .«.

Tanners navn er ikke nævnt et eneste sted i denne bemærkelsesværdige resolution. I opfordringen om at indlede forhandlinger til bilæggelse af partistriden – eventuelt ved indkaldelse af en ekstraordinær partikongres – fremgår det (som sædvanligt) kun mellem linjerne, hvad der er på færde

i socialdemokratiet. Men hele landet ved naturligvis, hvad sagen drejer sig om, og hele landet forstår, hvad det betyder, når partiformanden Väinö Tanner som svar på opfordringen erklærede, at der ikke er grund for partiledelsen til at indlade sig på »unødigt hastværk«, eftersom der alligevel skal være partikongres til næste år. Dermed har partiledelsen tilkendegivet, at den ikke for sit vedkommende agter at drage konsekvenser af den situation, som er opstået efter rigsdagsvalget, og som rummer den hidtil alvorligste risiko for Finlands socialdemokrati.

DEN NYE REGERING

Men det er et spørgsmål, om agrarpartiet statspolitisk har grund til at være helt tilfreds med denne vidtgående svækkelse af det socialdemokratiske parti. Trods den borgerlige majoritet i rigsdagen har det været meget vanskeligt for Kekkonens statsministerkandidater at finde løsningen på regeringsspørgsmålet.

Nok er folkedemokraterne og socialdemokraterne regeringspolitisk ude af billedet, men statsledelsen har fundet det nødvendigt at skabe en slags indirekte rød-grøn koalition, hvilket har medført de »manipulationer med gældende demokratiske spilleregler«, som omtales i den ovenfor citerede socialdemokratiske resolution. For at give arbejderbefolkningen andel i regeringsansvaret og ikke udsætte sig for den risiko at skulle »regere imod arbejderne« har Kekkonen ønsket landets faglige bevægelse, repræsenteret af det venstresocialistiske FFC, optaget i regeringen. FFC har imidlertid kun ønsket at være med i en sådan parlamentarisk usædvanlig regeringsdannelse, dersom også arbejdsgivernes organisation går ind i regeringen, og dette har arbejdsgiverne vægret sig ved, omend de erklærer, at de ikke vil modsætte sig, at »privatpersoner« tager sæde i regeringen.

En anden betingelse for FFC's medvirken er opfyldelsen af en række socialpolitiske krav, deriblandt indførelsen af 40 timers arbejdsugen, ligesom også antallet af ministertaburetter er blevet et skisma under regeringsforhandlingerne. De borgerlige partier har med stor tøven deltaget i disse drøftelser, og specielt har Samlingspartiet udvist stort forbehold, fordi den eventuelle optagelse af ministre fra arbejdsgivernes side ville medføre, at dette parti måtte give afkald på et vist antal af sine porteføljer.

Først i midten af april lykkedes det den hidtidige udenrigsminister Ahti Karjalainen at danne den af Kekkonen ønskede regeringskoalition, bestående af fem ministre fra Agrarpartiet, tre fra Samlingspartiet, tre fra FFC, to fra Det finske folkeparti og to fra Det svenske folkeparti. Det konservative Samlingsparti er altså inde igen, men med modvægt fra den venstresocialistiske fagbevægelse. Den nye udenrigsminister er professor Verli Merikoski (Det finske folkeparti), som stærkt gik ind for præsident Kekkonens genvalg og derved kom i modsætning til en del af sit eget parti.

Man har i de senere år i Finland talt en hel del om »præsidentdemokratiet« og svækkelsen af de parlamentariske institutioner. Landets forfatning giver i forvejen præsidenten en betydelig politisk magtstilling og lægger i praksis hele varetagelsen af de udenrigspolitiske anliggender i præsidentens hænder. Derudover har det selvsagt ikke kunnet undgå at give anledning til betragtninger, at den af situationen opståede balance-politik til udelukkelse af de yderligtgående venstre- og højrepartier ved regeringsdannelsen fremhæver en parlamentarisk svækkelse i landets politiske liv. De problemer, rigsdagsvalget – trods den store fremgang for de borgerlige partier – har skabt omkring regeringsspørgsmålet er et yderligere eksempel på Finlands særlige vilkår.

Udenrigspolitisk turde mødet i Novosibirsk og Kekkonens store sejr ved rigsdags- og præsidentvalget have skabt en vis ro på fronterne, skønt den uro, som var fremkaldt af Sovjetunionens oktobernote, resulterede i fremgang for de borgerlige, antikommunistiske partier på de socialistiske partiers bekostning. I øvrigt er det jo også et spørgsmål, om teorien om »Finland som Nordens lænkehund« – det vil sige som den part, der skal overvåge udviklingen i Nordeuropa og Skandinavien og slå alarm i Moskva, hvis en »angrebstrussel« mod Sovjetunionen og Finland på disse breddegrader bliver akut – har nogen virkelig relevans til den faktiske udenrigs- og militær-politiske situation. Det vil altid være forbeholdt Moskva at gøre nye politiske og psykologiske fremstød mod Finland, og sådanne fremstød vil til syvende og sidst altid i første række være synkroniseret med postulater og behov i den internationale udvikling. Ind imellem og til tider samtidig er de brugbare som skræmmeskud mod reelle eller indbildte foreteelser i Finlands interne politik.

Men er Finlands situation udenrigspolitisk i øjeblikket inde i et roligere stadium (som altså altid pludselig igen kan afløses af østligt stormvejr), så tegner den indre- og socialpolitiske udvikling knap så roligt, som man skulle tro efter rigsdagsvalgets stabilisering af kræfterne. Alene den omstændighed, at en udenparlamentarisk institution som Finlands faglige Centralorganisation af statsledelsen føles påkrævet som et korrektiv til vælgernes partipolitiske afgørelse, er et tegn på, at tilstanden er knap så beroligende som ønsket og ønskelig.

Og på det økonomiske område tårner der sig en række vanskeligheder op, som kan komme til fornyet udbrud, når arbejdsoverenskomstens treårsperiode udløber til efteråret. Også problemet om Finlands forhold til det europæiske fællesmarked rummer komplikationer.

Finland søger stadig den indrepolitiske stabilitet, som næppe kommer igen, før vilkårene på ny en dag er til stede for en rød-grøn koalition på parlamentarisk basis. Og hertil kræves frem for alt, at socialdemokratiet finder sin vej.